

Vlaanderens Haringvisscherij in de Middeleeuwen.

Op onze kust heeft, sedert de Romeinsche bezetting, steeds een zeer actieve bevolking geleefd. Het is dus niet te verwonderen dat reeds vroeg in Vlaanderen een bedrijvige haringvisscherij tot stand kwam. De haring was bij ons volk steeds de meest gezochte vischsoort, zoowel om haar kwaliteit als om het gemak waarmede ze kon bewaard worden. Over de Vlaamsche zeevisscherij, in de hoogere middeleeuwen, kent men weinig bijzonderheden (1). Slechts toen de haringvangst in latere tijden een economische rol begon te spelen, werd de aandacht der overheden op dat bedrijf getrokken. Dit gebeurde in den loop der XIIe eeuw. Grevelingen, Duinkerken, Nieuwpoort, Damme en Biervliet werden door Dirk en Filips van den Elzas tot havensteden ingericht en verkregen privilegiën (2). In deze bescheiden worden als voornaamste vischsoorten opgenoemd: haring, makreel, schelvisch, pladijs, zalm, paling, kabeljauw en vetvisch (3). Deze opsomming is op

1) J. TRAVIS JENKINS, *The Herring and the Herring Fisheries*. London, 1927. In 8°, p. 5.

2) J. FINOT, *Inventaire sommaire des Archives Communales de Gravelines, antérieures à 1790*. Lille, 1900. In 4°, p. 7. — H. COPPIETERS STOCHOVE, *Régestes de Philippe d'Alsace*. — HMGOG. VII (1906), p. 7, 82, 99.

3) "Mille allecia recentia, unum denarium. De buza adduciente recens allee, octo denarios. Centum salmones, quatuor denarios. Mille macarelli, duos denarios. Centum cabellauri

zichzelf reeds een voldoende aanwijzing voor de vischgronden die bezocht werden en voor de seizoenen tijdens dewelke men vischte. De haringvangst begon, evenals heden ten dage, in Juli langs Oost-Schotland, werd voortgezet in September, Oktober en November langs Oost-Engeland en eindigde vóór Nieuwjaar in het Nauw van Kales (1). Onze visschers bezochten tijdens hun vangstreizen de verschillende Britsche havens waaronder Berwick upon Tweed, Tynemouth, Hartlepool, Whitby, Scarborough, Blakeney, Ravenser, Orford, Ipswich, Harwich, Kirkley, Londen, Sandwich en vooral Great Yarmouth, dat nu nog het groote centrum der Engelsche haringvisserij is (2). Ze verkochten er hun visch, droogden er hun netten, bezochten er de jaar-

duos denarios. Centum scelvise, unum denarium. Centum plathiz, unum denarium. Centum de zebuttis, unum obolum. De pensa anguillarum, quatuor denarios... Quicunque extraneus partem ceti emerit, de marca una sex denarios dabit „ Keure van Nieuwpoort van 1163. Toltarieven voor de visch. L. GILLIODTS VAN SEVEREN, *Coutume de la Ville et du Port de Nieuport*, p. 142. — “ Centum salmonum, 4 denarios. Millenium allecium, unum denarium. Rumbus, quod est sture, 4 denarios... Centum stocvisch, duos denarios... Centenum piscium, qui teutonice dicuntur scelvisch, duos denarios... Vas balene transiens, quatuor denarios... enz. „ Toltarieven van Damme van 1252. L. MACQUET, *Histoire de la Ville de Damme*, p. 216.

1) ...Quod piscatores navigantes pro alleciis capiendis sive in Augusto sive post Augustum, in illo mari quod dicitur vulgariter Nortover, quitquit ibidem capiunt usque ad festum beati Michaelis... Tempus allecium durat octo diebus post festum beati Martini hyemalis, qui autem post dictum octavum diem navigant... „ L. GILLIODTS VAN SEVEREN, *o. c.*, p. 158. *Reglement te Nieuwpoort van 1247*. “ Noordover „ beteekende hetzelfde als nu “ om de Noord „.

2) TH. DE LIMBURG STIRUM, *Codex diplomaticus Flandriae*, t. II, p. 204, n° 248. Lijst van stuurliu en bemanningen van Nieuwpoort, Lombardsyde, Oostende en andere plaatsen, die tusschen de jaren 1300 1311 door de Engelschen verontrust werden en schade opliepen. De namen der Engelsche havens worden er in opgesomd. — Rijksarchief te Gent. Fonds de Saint Genois, n°s 1237, 1371, 1372, 1373 en 1374. Onuitgegeven dokumenten nopens soortgelijke aanslagen op Vlaamsche visschers.

markten of namen er een lading koopwaar in, bestemd voor onze gewesten. Na 1270, toen wrijvingen tusschen Engeland en het graafschap Vlaanderen ontstonden, werden vele visschers door de Engelschen op zee aangevallen of in de Engelsche havens aangehouden en van hun vischgerief of van hun vangst beroofd (1). In 1297 o. a. tijdens de expeditie van de Engelsche vloot naar het Zwin, toen Gwijde van Dampierre, in zijn strijd tegen den koning van Frankrijk, op de tusschenkomst van Engeland rekende, onderging Blankenberge een verlies aan goederen en scheepstuig dat op ongeveer 3500 pond grooten Vlaamsch geschat werd. Niet minder dan 45 visschersschuiten werden op zee verontrust, terwijl 365 man, waaronder zoowat 35 stuurlieden er het leven bij inschoten. In Oktober van hetzelfde jaar werden door de Engelsche troepen nog een 20 tal andere Blankenbergse booten in het Zwin opgehouden en gebrandschat. Sommige schippers zagen er hun netten, ankers en vischtuig aangeslagen, andere verloren er hun haringvangst, alles te zamen een lading van

1) ...cum burgenses et homines nostri portus de Novoportu, qui vulgaritur dicitur Yssera, post pacem, nuper versus partes tam regni vestri Angliae, quam Scotiae, tantum piscandi et victum suum cum labore suo quaerendi se transtullissent... et ad portum de Berewyc ad dissiccandum retia sua et requiescendum ibidem, ac sibi providendum de victualibus et ad alia sua expedienda negotia applicuissent... et quidam de praedictis hominibus nostris, usque ad viginti et duos... castellanus vester de Norham dictos homines nostros cepit... RYMER. *Foedera, conventiones etc.*, tome I, p. 142, Stuk van 15 Augustus 1274 nopens de arrestatie van 22 Nieuwpoortsche visschers te Northam bij Berwick upon Tweed. — “...li marchant d'Engleterre (ont recheut) des pecheurs de Flandres de cheus de le Grant Gernemue et de Gernemue sour Tone 29 lb. 13 s. 4 d. ke li Flamenc n'avoient mie prouvet sour les Engles „. London, P. R. O. Various accounts Exchequer. Document van 1274 nopens beslagnemingen in Engeland ten nadeele van Vlaamsche handelaars en visschers. Zie ook: Rijksarchief te Gent. Fonds Gaillard n^{rs} 945, 946. — Zie ook noot 2 hierboven, blz. 186

143 last. Het verlies werd dit maal op 650 mark sterling geschat (1). Deze cijfers volstaan reeds om een gedachte te geven van den stand der Blankenbergsche haringvisserij op het einde der XIII^{de} eeuw. Dergelijke bijzonderheden heeft men ook voor verschillende andere Vlaamsche havens. Wellicht waren de Vlamingen evenmin vrij te pleiten, vermits velen onder hen in deze beroerde tijden ook als zeeroovers durfden optreden (2). Zoo zouden onze visschers in 1274 ongeveer 1200 Engelschen op zee gedood hebben (3). Regelingen in verband met het visschen in territoriale wateren bleven tengevolge daarvan niet lang meer uit (4).

1) Rijksarchief te Gent. Fonds de Saint Genois, n° 1236. Zie bewijsstukken n°s 1 en 2.

2) Zie betreffende Hannekin Nederlant, Nieuwpoortsch visscher, zeeroover en kapitein van een Vlaamsch oorlogsschip in 1316 : L. GILLIODTS VAN SEVEREN, *Inventaire des Archives de Bruges*, t. II, p. 164. — L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *La Marine militaire de Bruges au XIVe siècle*. La Flandre, année 1881, t. 12, p. 291-319. — A. WAUTERS, *Table chronologique*, t. IX, p. 55. — Rijksarchief te Gent, Fonds de Saint Genois, n° 1237. — Voor Pieter Talegheer, Clais Pleyte en Clais filius Boudens, schippers van Lombardsyde, zie : TH. DE LIMBURG STIRUM, *o. c.*, t. II, p. 204, n° 284. — *Coutume de Lombartsyde*, p. 17. — *Calendar of Close Rolls, Edward II, 1307-1313*, p. 359. — Voor Jacob Darvere en Jehan Witteminne, stuurlui van Nieuwpoort, en Jacob Caedsaerd, Oostendsch zeeman, zie : TH. DE LIMBURG STIRUM, *o. c.*, t. II, p. 204, n° 284. — *Calendar of Close Rolls, Edward II, 1307-1313*, p. 432. — Rijksarchief te Gent. Fonds de Saint Genois, n° 1373.

3) " ...dussent aucuns de noz gent de Flandres estre venez sur mer, come pescheurs as armes e a poer, e aver assailly sur mer de genz pescheurs de Engleterre, qui sur mer esteyent par l aseurance de la trewe avaunt dite, e de celes genz pescheurs aver tuez jusques a mil e deu cenz, si come acune genz dient... ", TH. RYMER, *Foedera, conventiones etc.*, t. I, p. 142.

4) Op 6 September 1297 gaf de Engelsche regeering aan zekere ambtenaren het bevel te Great Yarmouth het geboefte in hechtenis te nemen en tot nadere orders gevangen te houden en daarenboven maatregelen te treffen aangaande de veiligheid van de stad en de nabijgelegen kusten. Deze maatregelen moesten genomen worden ten voordeele der vreemde kooplieden en der Vlaamsche, Hollandsche en Zeeuwsche haringvisschers, die

In de middeleeuwsche zeevisscherij ging men nage-
noeg op dezelfde wijze te werk als in de moderne
tijden. De haring werd gevangen bij middel van een
reeks drijfnetten, genoemd vleet, nu nog in gebruik bij
de Hollanders. Ieder boot beschikte over een 40 à 50
netten, de groote vaartuigen bezaten er 70. Die netten
werden door de bemanning zelf geleverd. Deze be-
manning, bestaande uit de vennoten met den stuurman,
was vrij talrijk en telde soms meer dan 20 koppen (1).
Groote schepen konden naast vele soorten visch als
makreel en kabeljauw een lading bergen van meer dan
20 last haring (2). Een last bedroeg 12.000 haringen.
Aan boord kon men daarenboven allerhande benoodig-
heden medevoeren als bedden, kleederen, wapens,
eetwaren, ketels, zout en zelfs koopwaren, o. a. graan.
Van in tonnen slaan of « kaken » van haring op zee
was er vóór het midden der XIV^{de} eeuw, nog geen
sprake. De visch werd met zout besprenkeld in korven
gelegd en onder den naam korfharing aan den man

aldaar hun bedrijf kwamen uitoefenen. *Calendar of Patent Rolls, Edward I, 1292-1301*, p. 308. — Soortgelijke maatregelen werden verder getroffen in 1311, zie: *Calendar of Close Rolls, Edward II, 1307-1313*, p. 364. — In 1385 werd een overeenkomst gesloten tusschen de Fransche haven Boulogne en het nabijgelegen Calais, dat in de handen der Engelschen was, waarin bepaald werd dat de visschers van beide plaatsen mochten « au moins franchir une lieue de ce sur la terre tout du long de la coste de la mer ». E. DESEILLE, *Etude sur les Origines de la Pêche à Boulogne-sur-Mer*, Mèm. de la Soc. acad. de Boulogne-sur-Mer, années 1873-1876, t. V, p. 99.

1) « Lex navium talis est. Navis cum tredecim hominibus et supra, dabit integram partem unius hominis (als haringtiend), sicut possidet in navi, cum duobus retibus et labore suo... Hoc addito qui navigant cum natandis retibus in piscaturam allecium ». L. GILLIODTS VAN SEVEREN, *Contumes de la Ville et du Port de Nieuport*, p. 159. Dokument van 1247. — Zie verder ook de stukken vermeld in noot 2, blz. 186.

2) « Item, Claiman Michiel verloes een schip ende 't ghewant ende 22 last harinx ende 1300 cabeliaus, benorden Jernemude ». Dokument van 1319. Jernemude is Yarmouth. — Zie de stukken vermeld in noot 2, blz. 186.

gebracht. Eerst omstreeks 1400 ontstond de kaaknijverheid in Vlaanderen, in navolging van de Deensche en bracht een geweldigen ommekeer teweeg in den vischhandel en de haringindustrie. Dan houdt de middel-euwsche zeevisscherij op en begint de bloeiende Vlaamsche haringvangst der XVe en XVIe eeuw (1).

Uitgezonderd voor Kales, zijn er geen cijfers bewaard gebleven nopens de bedrijvigheid van onze haringvisscherij in de middeleeuwen. Aan de hand nochtans van de Kalesiaansche statistieken kan men zich een gedachte vormen van het belang van visschershavens als Duinkerken, Nieuwpoort, Damme en Biervliet. De hoeveelheid haring die jaarlijks te Kales verhandeld werd bedroeg gemiddeld 900 last. De haven werd elk seizoen aangedaan door een 200-tal vreemde en een 30-tal inlandsche booten. Kales werd ook door de Vlamingen bezocht, ze verkochten er o. a. hun haringen makreelevangsten en brachten er allerlei koopwaren. In de Kalesiaansche visscherstaal bleven trouwens nog geruimen tijd Vlaamsche woorden in gebruik als « espre-dinghe » of uitspreiding (der netten) en « estirman » (2). Wat Grevelingen aangaat, zijn ook eenige beteekenisvolle bijzonderheden gekend, die er op wijzen dat deze haven in de XIIIe eeuw een grooten bloei moet hebben bereikt. Na 1250 begon de aanvoer van haring aldaar zoo belangrijk te worden, dat Gwijde van Dampierre het op een zeker oogenblik nuttig oordeelde in te grijpen. Niemand mocht voortaan op één dag te Grevelingen nog meer dan 2 1/2 last haring koopen of inzouten. Op aandringen van de talrijke benadeeligde

1) R. DEGRYSE, *Oorsprong van het Haringkaken in Vlaanderen*, Nederlandsche Historiebladen, I (1938), bl. 201-219.

2) F. LENNEL, *Calais au Moyen Age. Des Origines au Siège de 1346*. — M. J. CHAVANON, *Essai sur le Mouvement du Port de Calais de 1300 à 1346*. Bulletin de Géographie historique et descriptive. Paris, 1901, p. 120-169.

handelaars schorste het Parlement van Parijs echter vrij spoedig (in 1279) het grafelijk decreet en ging de vischhandel te Grevelingen zijn gewonen gang (1). Zooals gezegd, kent men geen soortgelijke cijfers voor de andere Vlaamsche havens, we mogen nochtans aannemen dat zij niet moesten onderdoen voor Grevelingen en evenmin voor Kales.

* * *

In de middeleeuwen speelde de kerk een voorname rol in de economie van het land, zij trad actief op om den grond te ontginnen en steunend op haar machtspositie eischte ze van de bevolking talrijke prestaties en toelagen. De meest verspreide kerkelijke belasting was het tiend, dat doorgaans geïnd werd in natura onder vorm van graan, vee en andere landbouwproducten naar gelang het bedrijf der bevolking. Aan de kust tusschen Aa en Yzer hadden de visschers vanaf 1180 de verplichting een gedeelte van de opbrengst der haringvangst aan zekere abdijen af te staan. De zeelieden van Kales, Peternesse (bij Kales), Grevelingen, Sint-Folquinus (bij Grevelingen), Sint-Niklaas (bij Grevelingen) en Loon betaalden het haringtiend aan de Sint-Bertinusabdij te Sint-Omaars (2), de parochianen van Oye en Marck (bij Kales) aan de abdij Onze-Lieve-Vrouw van Capelle te Marck (3), de visschers van Mardyck, Duinkerken, Synthe, Teteghem, Zuydcoote en Ghyvelde aan de monniken van Sint-Winnoksbergen (4), de inwoners van Nieuwpoort en Oostduinkerke, of later van de visscherswijk de Nieuwe Yde, aan de Sint-Niklaasabdij

1) A. GIRY, *Histoire de Saint-Omer*, p. 437.

2) GUÉRARD, *Cartulaire de l'Abbaye de Saint-Bertin*, p. 349-351. — D. HAIGNERÉ, *Les Chartes de Saint-Bertin*, t. I, p. 133, n° 296. Begiftigingsoorkonde van 1179.

3) Bull. Comm. Roy. Hist. Serie IV, t. X, p. 51. Begiftigingsoorkonde van 1183.

4) A. PRUVOST, *Chr. et Cartulaire de l'Abbaye de Berghes-Saint-Winnoc*, t. I, p. 147. Begiftigingsoorkonde van 1183.

te Veurne (1). Elders langs onze kust hebben we deze belasting niet aangetroffen. Aanvankelijk, vóór 1250, ondervonden de monniken heel wat moeilijkheden bij het heffen ervan. Te Kales in 1180 en te Nieuwpoort kort vóór 1236, kwam het zelfs tot relletjes waarbij geestelijken gedood werden en de twee steden zware boeten opliepen (2). Ten slotte werden tusschen kerk en visschersvolk overeenkomsten gesloten, die evenwel in het vervolg nog meermaals hernieuwd moesten worden. Het tijdperk dat in aanmerking kwam voor de heffing der tienden viel samen met het haringseizoen: het ging ongeveer van 20 September tot 18 November. Het haringtiend werd slechts tegen het einde van dat seizoen uitgekeerd. Het bedroeg naar gelang de sterkte der bemanning een som gelijk aan een volledig « manspaart » of een gedeelte ervan, de helft of één vierde. Het « manspaart » was het aandeel in de winst dat toekwam aan ieder vennoot of lid der bemanning (3). De stuurman was verplicht na de uitkeering van die aandeelen het tiend aan de monniken uit te betalen, somtijds in tegenwoordigheid van een of twee zijner scheepsmaten, indien men hem niet betrouwde, en steeds onder eed. Vier beëdigde stuurlui, door de abdij aangesteld, traden als « verificateurs » op (4). Eerst op

1) VAN DE PUTTE et CARTON, *Chronicon et Cartul. Abbatiae S. Nicolai Furnensis*, p. 186. Begiftigingsoorkonde van 1183.

2) M. GUÉRARD, *o. c.*, p. 349-351. — MEYERUS, *Annalium Flandriae*. Lib. III, p. 52, anno 1179. — D. HAIGNERÉ, *o. c.*, t. I, p. 136, n° 308. Voor Calais: Zie ook de n^{rs} 329, 330, 337, 341, 342, 373, 384, 385, 432, 571, 684, 723, enz. — Voor Nieuwpoort: MIRAEUS-FOPPENS, *Opera diplomatica*, t. III, p. 79; t. II, p. 81. — PAUWEL HEINDERIJCKX, *Jaerboeken van Veurne en Veurnambacht*, deel I, p. 138. — VAN DE PUTTE et CARTON, *o. c.*, p. 70, 71, 93, 94, 97, 106, 182, 183, 185. — VAN DE PUTTE, *La Pêche du Hareng*. Annales de la Société d'Emulation de Bruges, 2me série, t. III, p. 136-137. — Voor Mardick: R. DE BERTRAND, *Histoire de Mardick*, p. 195, 213, 289. — A. PRUVOST, *o. c.*, t. I, p. 142, 149, 155.

3) L. GILLIODTS VAN SEVEREN, *o. c.*, p. 159. Stuk van 1247.

4) A. PRUVOST, *o. c.*, t. I, p. 188. Dokument van 1209 nopens de heffing der haringtienden te Mardyk.

het einde der XIVe eeuw geraakte men er toe een vaste waarde aan het haringtiend of « helich deel » te geven, waarbij geen rekening meer gehouden werd met het aantal koppen der bemanning. Het bedroeg te Nieuwpoort 18 penningen per pond parisis verkregen door den globalen verkoop van verse haring (1). Het vischtiend werd zooals alle kerkelijke belastingen van dien aard in drieën verdeeld. De abdij behield één derde, terwijl de andere twee derden toekwamen aan de kerkfabriek of pastoor, en het armbestuur, of « disch » der parochie waar het tiend geheven werd (2). Voor de geestelijke instellingen langs de Vlaamsche westkust was deze toelage een voorname bron van inkomsten.

Als voedsel zelf was de haring daarenboven een onmisbaar artikel voor de kerk. Jaarlijks waren er talrijke vastendagen, meer dan nu, waarop slechts visch genuttigd mocht worden. Aanvankelijk was de regelmatige bevoorrading in verse visch een netelige kwestie voor vele abdijen, totdat ze baat vonden bij de uitbreiding der Vlaamsche haringvangst in den loop der XIIe eeuw. De graven van Vlaanderen en andere vorsten namen de gewoonte aan in de nooddrift van sommige abdijen te voorzien door het verleen van haringrenten. Deze renten werden jaarlijks door de grafelijke tolkantoren langs de kust uitgekeerd onder den vorm van een vaste hoeveelheid gerookte visch. Zoo bekostigde de « tonlieu des frais herens » te Grevelingen ieder jaar 4 1/2 last haring ten bate van vijf abdijen en een leek (3). Te Boulogne-aan-Zee werden jaarlijks op kosten van den

1) Stadsarchief te Nieuwpoort. Charter n° 40.

2) Zie noot 2, blz. 192.

3) Rijkarchief te Brussel. H. NELIS, *Comptes en Rouleaux. Compte de la recette des gros briefs de Flandre*, n° 267, 9 v°, anno 1301; — n° 270, 8 v°, anno 1306; — n° 271, 13 v°, anno 1309; — n° 272, 15 v°, anno 1311. — Rijkarchief te Gent. Supplement Verboden n° 80 bis. Rekening van den tol van Grevelingen van 1296.

graaf van Artesië 15 last aan achttien geestelijke instellingen uitgekeerd (1). Te Mardyck, waar ook vischrenten uitbetaald werden, moest de stad zelf de haring bekostigen (2). Over het algemeen hadden de abten overal het recht zich een bepaalde hoeveelheid visch voor den vasten te mogen aanschaffen. Hetgeen ons echter ongewoon mag schijnen is het feit dat de leekbroeders van verschillende kustabdijen zelf de zeevisscherij beoefenden. De abdij Onze-Lieve-Vrouw van Capelle, de abdij van Sint-Winnoksbergen en de abdij der Duinen bezaten reeds in de XIIe eeuw eigen vischbooten (3). De abdij van ter Doest had daarenboven een kleine vloot, die naast de vrachtvaart op Engeland, vermoedelijk ook voor de zeevisscherij

1) E. DESEILLE, *Etude sur les Origines de la Pêche à Boulogne*. Mém. de la Soc. acad. de Boulogne-sur-Mer, t. V, 1873-1876, p. 97.

2) R. DE BERTRAND, *o. c.*, p. 128, 212.

3) CH. DUVIVIER, *Actes et Documents anciens*, t. II, p. 95, n° 47. Document van 1177. "Concessi ecclesie Sancti Marie de Capella tres libras flandrenses in elemosinam, singulis annis accipendas, de redditibus meis de Gravenengha, in Natale Domini, ut inde navis piscaria, quam ad opus ejusdem ecclesie emi, quotannis reparari possit". — Deze geldrente om de boot ieder jaar te kunnen herstellen, werd in de XIVe eeuw nog steeds door den tol van Grevelingen uitgekeerd. Zie: Rijksarchief te Brussel. H. NELIS, *Comptes en Rouleaux. Compte des gros Briefts*, n° 272, 15 v°, anno 1311: "A le Abbeie Nostre Dame Capielle que elle a sour ce meisme tonlieu 60 s.". Zie ook de andere nummers vermeld in noot 3, blz. 193. — Voor de abdij van Sint-Winnoksbergen, zie A. PRUVOST, *o. c.*, t. I, p. 147. Document van 1183: "Si etiam fratres... navim piscandi ad usus proprios in mare direxerint, in portibus... ab omni exactione absolvimus". — Voor de abdij der Duinen zie: F. V. et C. C., *Chronique de l'Abbaye de Ter Doest*, p. 47, n° XIX. Document van 1230: "notum esse volo, quod ecclesia de Dunis... per quadraginta tres annos et amplius, domum et terram apud Nieuwepoort ubi retia sua siccare solent et extendere conversi ejusdem ecclesie piscatores". Nieuwepoort is hier de naam voor Grevelingen. — *Chronica et Cartularium Monasterii de Dunis*, t. I, p. 146: Beschrijving van een wonderbare verschijning in de lucht aanschouwd door de leekbroeders tijdens een vischvangst ten jare 1262.

diende (1). Dit was waarschijnlijk nog de gemakkelijkste manier om aan visch te geraken.

* * *

Het vraagstuk der bevoorrading was voor de middeleeuwsche maatschappij een voorwerp van voortdurende bekommernis. Er bestond toen nog geen uitgebreide internationale handel in levensmiddelen zooals nu. Was er gebrek aan een bepaald artikel in een streek, bijv. gemis aan graan tengevolge van een oorlog, overstrooming of mislukten oogst, zoo beteekende dit zeer dikwijls hongersnood voor een groot gedeelte der bevolking. Men had nochtans reeds zekere voedingsmiddelen, die het voorwerp uitmaakten van een Europeeschen handel o. a. de wijn, het graan, het zout en ook, in de latere middeleeuwen, de haring. Met ontzaglijke massa's in zee gevangen en aan wal gezouten of gerookt en na 1400 op zee geakaakt, werd de haring tot in de verste uithoeken van het binnenland gevoerd. Spotgoedkoop en overal verkrijgbaar maakte ze samen met de melk, de boter, de kaas, het brood en het vleesch de gewone voeding uit van den middeleeuwschen mensch (2). Graaf en zwerver, bisschop en poorter aten met evenveel genoeg dat vischje op hun karige of weelderige maaltijden. Groote voorraden haring werden voor den vastentijd opgedaan. De oudste Vlaamsche stadskeuren uit de XIIe en XIIIe eeuw bevatten reeds bepalingen betreffende den invoer en verkoop van goede

1) *Chronique de l'Abbaye de Ter Doest*. Table analytique, p. 1, 3.

2) "Butyrum, lac, caseus, halec, carnes, omne genus ac pisces tam fluviales quam marini vulgaria Flandrorum sunt alimenta. Caseum, butyrum et halec, non tantum ad vicinos, verum etiam ad remotissimos mittunt populos, ut pote quae palmam ubique ferant. Salem crudum ab Armoricis acceptum mercatoribus mire sapidum reddunt, eoque ceteris gentibus artificiosis halec condunt quo in longam servant diem; Clusam, Ostendam, Neoportum, Dunkercam et quae Angli tenent Calitium extra Andoverpiam habent portus in quos ex omni prope Europe commeant mercatores unde et ipsi piscatus ac omnium rerum maritimarum exercent negotia " *Meyeri Flandricarum Rerum*. T. IX. Folio 39, seq.

haring (1). Naast de abdijen en steden was er een derde soort collectiviteit voor wie de visch een nuttig voedingsmiddel was : de legers en garnizoenen. In de geschiedenis is bekend gebleven de fameuze « slag der haringen », overwinning op de Franschen behaald door een Engelsch convooi met visch in 1424, ten tijde van Jeanne d'Arc (2). Interessanter voor ons is o. a. de rekening der keukenuitgaven van Willem van Gulik, die met zijn legerbende in 1302 deelnam aan den Guldensporenslag. Van 23 Mei tot 6 Augustus volgen we dit legertje op zijn tocht door West-Vlaanderen en bijna dagelijks zien we wat het te eten krijgt. Aan de kust wordt vooral visch, namelijk haring, makreel, garnalen, pladijs en zalm aangekocht (3). Ook de graven van Vlaanderen en de hertogen van Boergondië aten haring, zoowel als de kostelijke steur of zalm (4). De vooraanstaande rol van dit vischje vinden we bovendien terug in de middel-euwsche litteratuur (5) en schilderkunst. De haring was dus niet de iet of wat vulgaire spijs van heden (6). R. DEGRYSE.

1) A. GELDOLF, *Coutume de la Ville de Gand*, t. I, p. 391, n° IV, 28. Keure van Gent van 1191. Daarin leest men betreffende den bewaker van de vischmarkt: "Preco de curru quem statuerit in foro piscium et custodire fecerit, 20 allecia recipiet, nec amplius, de aliis curribus nichil omnino habiturus". — J. J. RAJEM et M. PALAIN, *Coutumes de Pays de Liège*, t. I, p. 369, n° 24. Charter van 1208. Daarin leest men betreffende de visch-handelaars te Luik: "In civitate Leodiensi vir cujus est officium allec vendere, non debet inde plus quam summam illam que last vulgariter dicitur simul emere aut in solarium reponere".

2) PIOT, *Chroniques de Brabant et de Flandre*, p. 182.

3) L. GILLIODTS VAN SEVEREN, *Inw. des Arch. de la Ville de Bruges*, t. I, p. 122, n° 171.

4) BERNARD PROST, *Inventaire, Mobiliers et Extraits des Comptes des Ducs de Bourgogne*, t. I, n°s 1411, 1603, 1802, 1865, 2307, 2293, 2430 voor de jaren 1371-1375; t. II, p. 210, anno 1387.

5) E. DESEILLE, *La Vie de Saint Harenc, glorieux Martyr, poème du XVe siècle*, avec notes. Mém. de la Soc. acad. de Boulogne-sur-Mer. T. V, 1873-1876, p. 120:

" Entre Boulogne et Angleterre
D'ou l'en ne treuve point de terre
Fut pris le corps de Sainct Harens
Qui souffrit pis que Sainct Laurens.
Martyrê fut et mis à mort „... enz.

6) Ik gedenk hierbij met dank de leiding die ik ook thans nog van prof. dr. H. van Werveke (Gent) blijf genieten.

BIBLIOGRAPHIE

- F. BAUDET, *De Maaltijd en de Keuken in de Middeleeuwen*. Leiden, 1904, in-8°.
- R. DE BERTRAND, *Histoire de Mardick et de la Flandre maritime*. Dunkerque, 1852, in-8°.
- E. VAN DEN BUSSCHE, *Blankenberghe et son passé historique*. La Flandre (1874-1875), (P. J.).
- J. W. DE CAUX, *The Herring and the Herring Fishery*. London, 1881, in-8°.
- M. J. CHAVANON, *Essai sur le mouvement du Port de Calais de 1300 à 1346*. Bull. de Géogr. hist. et descr., XVI (1901), p. 120-169 (P. J.).
- E. DESEILLE, *Etude sur les origines de la pêche à Boulogne-sur-Mer (932-1550)*. *La Vie de Saint Harenc, glorieux Martyr, poème du XVme siècle, avec notes*. Mém. Soc. Académ. de Boulogne sur-Mer, t. V, (1873-1876), p. 72-136.
- E. DESEILLE, *Histoire de la pêche à Boulogne, depuis ses Origines*. Mém. de la Soc. académ. de Boulogne-sur-Mer, t. III, (1868-1870), p. 85-301.
- K. JAGOW, *Kulturgeschichte des Herings*. Langensalza, 1920, in-8°.
- J. TRAVIS JENKINS, *The Herring and the Herring Fisheries*. London, 1927, in-8°.
- H. M. KYLE, *Die Seefischerei von Grossbritannien und Irland, Handb. der Seefischerei Nordeuropas*, hsg. von H. Lübbert und E. Ehrenbaum. Band VI, Heft 1-4. Stuttgart, 1929, 2 dln., in-8°.
- F. LENNEL, *Calais au Moyen Age. Des Origines au Siècle de 1346*. Calais, 1909, in-8° (P. J.).
- H. MALO, *Les Corsaires dunkerquois et Jean Bart. Des Origines à 1702*. Paris, 1912-1913, 2 dln, in-8°.
- L. MACQUET, *Histoire de la Ville de Damme*. Bruges, 1856, in-8° (P. J.).
- A. MEYNNE, *Histoire de la Ville de Nieuport*. Bruges, 1876, in-8°.
- VAN DE PUTTE, *La Pêche du Hareng sur les Côtes de Flandre au Moyen Age*. Ann. Emul. Bruges, 2e Sér. t. III, p. 346 (P. J.).
- A. RONSE, *Les Ports Belges. Recherches historiques relatives à nos Communications avec la Mer*. Bruges, 1874, in-8°.

- H. J. SMIT, *Handel en Scheepvaart in het Noordzeegebied gedurende de XIIIe eeuw*. Bijdr. Vaderl. Gesch. en Oudh., 1928.
- W. UNGER, *De Levensmiddelenvoorziening der Hollandsche Steden in de Middeleeuwen*. Amsterdam, 1916, in-8°.
- E. VARENBERGH, *Histoire des Relations diplomatiques entre le Comté de Flandre et l'Angleterre au Moyen Age*. Bruxelles, 1874, in-8°.
- L. VERBRUGGHE, *Die belgische Seefischerei*. Handb. der Seefischerei Nordeuropas, hg. van H. Lübbert und E. Ehrenbaum. Band VII, Heft 3. Stuttgart, 1932, in-8°.
- E. VLIETINCK, *Een Bladzijde uit de Geschiedenis der Stad Nieuwpoort*. Oostende, 1889, in-8°.
- E. VLIETINCK, *Het oude Oostende*. Oostende, 1897, in-4°.
- C. C. A. WAUTERS, *Over de oude Visschersnering van Blankenberghe*. Blankenberge, 1933, in-8°.
- A. VAN WERVEKE, *De Haring. De Haring in de Volksvoeding*. Dagbladartikel 1931.
- CH. DE ZUTTERE, *Enquête sur la Pêche maritime en Belgique. Première partie. Etude économique de la Pêche maritime*. Bruxelles, 1909, in-8°.

BEWIJSSTUKKEN

N° 1.

1297. — Lijst van de Blankenbergsche bemanningen die in 1297, ter gelegenheid van den oorlog tusschen Frankrijk en Engeland, door de Engelschen gedeeltelijk of volledig op zee gedood werden.

Rijksarchief te Gent. Fonds de Saint Genois, n° 1236.

Samengenaaid, evenals n° 2, met een stuk, waarin schade uit de jaren 1303 tot 1310 wordt opgesomd. Vandaar de datum (vers 1311), bij Saint-Genois, Inv.

Condoleant universi presens scriptum visuri ex querulosa factura ville de Blankenberghe que fuerunt miserabiliter perpressa propter discordiam habitam inter illustres principes dominos et reges Francorum et Anglie, ex qua discordia multi

de Blankenberghe interfecti sunt qui in mari Flandrie piscabant propter stipendia vite presentis, quorum bona rapta sunt et ab Anglicis apportata, quorum vidue et orphani cotidie hostiatim mendicant et quorum nomina interfectorum usque ad summan inferius scriptam et similiter dampna eorundem.

Rikarius filius Coens cum quindecim sociis suis interfectis, dampna eorum, centum lb. et 45 lb.

Item, Joannes filius Petri cum duodecim sociis suis interfectis, dampna eorum, centum lb. et 45 lb.

Item, Lambertus de Weyne cum undecim sociis suis interfectis, dampna eorum, centum lb.

Item, Oliverus filius Wouterlini cum undecim sociis suis interfectis, dampna eorum, quadraginta quinque lb.

Item, Willelmus dictus Hasekin cum quatuordecim sociis suis interfectis, dampna eorum, centum et 25 lb.

Item, Lambertus dictus Poede cum quindecim sociis suis interfectis, dampna eorum, nonaginta lb.

Item, Christianus dictus Belle cum decem sociis suis interfectis, dampna eorum, nonaginta lb.

Item, Lambertus dictus Carpere cum quatuor sociis suis interfectis, dampna eorum, xxx lb.

Item, Petrus de Storkinghe cum quatuordecim sociis suis interfectis, dampna eorum, centum et 20 lb.

Item, Johannes de Luguorde cum decem sociis suis interfectis, dampna eorum, centum lb.

Item, Johannes filius Marie ex Oest Port cum 13 sociis suis interfectis, dampna eorum, 100 et 30 lb.

Item, Petrus dictus Noyd cum quindecim sociis suis interfectis, dampna eorum, centum et quindecim lb.

Item, Walterus de Male cum quatuordecim sociis suis interfectis, dampna eorum, septuaginta lb.

Item, Balduinus dictus Sceppere cum septem sociis suis interfectis, dampna eorum, triginta lb.

Item, Everdey cum decem sociis suis interfectis, dampna eorum, nonaginta lb.

Item, Willelmus dictus Poel cum decem sociis suis interfectis, dampna eorum, nonaginta lb.

- Item, Johannes dictus Scrabbelare cum septem sociis suis interfectis, dampna eorum, 65 lb.
- Item, Walterus filius Wetteni cum quindecim sociis suis interfectis, dampna eorum, 60 lb.
- Item, Robertus filius Roberti cum quinque sociis suis interfectis, dampna eorum, 35 lb.
- Item, quinque socii Gherardi Lourini erant interfecti, dampna eorum, centum et 5 lb.
- Item, Balduinus filius Marie cum undecim sociis suis interfectis, dampna eorum, 75 lb.
- Item, Laurentius filius Johannis cum octo sociis suis interfectis, dampna eorum, 50 lb.
- Item, Johannes dictus Boydeman cum novem sociis suis interfectis, dampna eorum, septuaginta lb.
- Item, 7 socii Walteri dicti Boens erant interfecti, dampna eorum, sexaginta lb.
- Item, septem socii Lamberti Ketels fuerunt interfecti, dampna eorum, quinquaginta lb.
- Item, Johannis filius fratris Hugonis cum undecim sociis suis interfectis, dampna eorum, septuaginta lb.
- Item, Gherardus dictus Gramme cum septem sociis suis interfectis, dampna eorum, septuaginta lb.
- Item, Nicholaus dictus Wevere cum octo sociis suis interfectis, dampna eorum, septuaginta lb.
- Item, Balduinus dictus Suabbrod cum octo sociis suis interfectis, dampna eorum, quinquaginta lb.
- Item, Balduinus filius Johannis cum novem sociis suis interfectis, dampna eorum, sexaginta lb.
- Item, Balduinus dictus Roebekin cum octo sociis suis interfectis, dampna eorum, quinquaginta lb.
- Item, Johannes dictus Prohalin cum sex sociis suis interfectis, dampna eorum, quadraginta et quinque lb.
- Item, Walterus de Novo Portu cum octo sociis suis interfectis, dampna eorum, quinquaginta lb.
- Item, Willelmus dictus Moelnare cum octo sociis suis interfectis, dampna eorum, quinquaginta lb.

- Item, Walterus filius Johannis cum octo sociis suis interfectis, dampna eorum, quadraginta lb.
- Item, Rikarius sum Mitra cum quinque sociis suis interfectis, dampna eorum, quadraginta lb.
- Item, Anglici acceperunt in Anglia de Rikario predicto 48 marcas sterlingorum antequam interfecerunt eum.
- Item, Rikarius predictus et socii sui amiserunt navem cum instrumentis pertinentibus ad navem quae bene valuit octaginta lb.
- Item, Arnulphus dictus Vilde et socii sui receperunt dampna usque ad septuaginta lb.
- Item, Wettinus dictus Borghere et socii sui receperunt dampna usque ad septuaginta lb.
- Item, Johannes filius longi Hugonis et socii sui receperunt dampna usque ad centum et viginti quinque lb.
- Item, Walterus filius Lamberti et socii sui receperunt dampna usque ad quinquaginta lb.
- Item, Johannes filius Johannis filii Egidii et socii sui receperunt dampna usque ad 60 lb.
- Item, Anglici spoliaverunt Damelem dictum Colpart et acceperunt de proprio 16 marcas parisienses.
- Item, vulneraverunt tempore pacis quemdam opidanum nostrum et socios et acceperunt de ipsis 15 marcas sterlingorum.
- Item, Wettinus filius Drussaten cum octo sociis suis interfectis, dampna eorum, 45 lb.
- Item, Lambertus filius Gherardi cum septem sociis suis interfectis, dampna eorum 75 lb.
- Somma interfectorum tres centum et sexaginta quinque.
- Item somma dampnorum 34 centum lb. et quadraginta quatuor lb.

N^r 2

October 1297. — Lijst van de Blankenbergsche stuurliu en bemanningen, die in October 1297 in het Zwin door de Engelschen opgehouden werden, hun haringvangst verloren of andere schade ondervonden.

Rijksarchief te Gent. Fonds de Saint Genois n^r 1236.

Hec sont dampna que Anglici fecerunt piscatoribus de Blankenberghe in allecibus mense octobri apud Suuin in

Flandria per ballivum de Zandwic et in presentia Petri dicti Terninx vendiderunt allecia.

Balduinus dictus Gauloes et socii sue navis amiserunt duodecim last allecium et quodlibet last valuit duas marchas et dimidiam marcham. Item, tredecim marcas dederunt propter quitationem sue navis.

Item, Weitinus Watervliet et socii sui amiserunt 7 last allecium et quodlibet last valuit duas marchas et dimidiam marcham.

Item dederunt sex marchas propter rem sue navis et alia bona que sunt in nave.

Item, Joannes filius Balduini et socii sui amiserunt novem last allecium et quodlibet last valuit $2\frac{1}{2}$ marchas, et 10 marchas sterlingorum in parata pecunia et sexdecim marchas emerunt navem contra Anglicos, et 2 marchas emerunt rem sue navis contra Anglicos.

Item, Lambartus de Stupha et socii sui amiserunt duodecim last allecium et quodlibet last valuit $2\frac{1}{2}$ marchas, et 24 marchas sterlingorum in parata pecunia, et emerunt suam navem 10 marchas et 2 marchas rem sue navis.

Item, Arnulphus dictus Wilde et socii sui amiserunt octo decem last allecium et quodlibet last valuit $2\frac{1}{2}$ marchas et amiserunt 11 marchas sterlingorum in parata pecunia et emerunt navem suam 9 marchas sterlingorum, et 5 marchas emerunt rem sue navis.

Item, Willelmus filius Erenbaldi amisit annonam quam ipse emerat 40 lb. par.

Item, Lambertus dictus Coren et socii sui amiserunt 16 last allecium et quodlibet last valuit $2\frac{1}{2}$ marchas et 35 marchas sterlingorum amiserunt in parata pecunia et emerunt rem sue navis et alia bona qui erant in nave 16 marchas.

Item, Stasinus dictus Heem et socii sui amiserunt quinquaginta solidos sterlingorum.

Item, Christianus dictus Piscis et socii sui amiserunt quinquaginta solidos sterlingorum.

Item, Joannes filius Thome et socii sui amiserunt octo last allecium et quodlibet last valuit $2\frac{1}{2}$ marchas et amiserunt 6 marchas in parata pecunia et emerunt navem suam 15 marchas sterlingorum et emerunt res pertinentes ad navem suam 5 marchas.

Item, Joannes dictus Hase et socii sui amiserunt 10 last allecium et quodlibet last valuit 2 1/2 marchas et emerunt navem suam 18 marchas et res sue navis emerunt 3 marchas sterlingorum.

Item, Gherardus filius Weitini Rijx et socii amiserunt 5 last allecium et quodlibet last valuit 2 1/2 marchas et emerunt navem suam ondecim marchas contra Anglicos.

Item, Petrus dictus Pottre et socii sui amiserunt 9 last allecium et quodlibet last valuit 2 1/2 marchas et dederunt octo marchas et dimidiam propter deliberationem sue navis et emerunt res navis 8 marchas.

Item, Balduinus de Weindunes et socii sui amiserunt 4 last allecium et quodlibet last valuit 2 1/2 marchas et redimerunt navem suam 10 marchas et alia bona existentia in navi redimerunt sex marchas.

Item, Joannes dictus Herin et socii sui amiserunt nove last allecium et quodlibet last valuit 2 1/2 marchas et amiserunt 8 marchas sterlingorum in parata pecunia et redimerunt navem suam 10 marchas sterlingorum et alia bona existentia in navi et pertinentia ad navem 3 marchas sterlingorum.

Item, Lambertus dictus Sot et socii sui amiserunt octo last allecium et quodlibet last valuit 2 1/2 marchas et octo marchas in prorata pecunia et redimerunt navem suam et alia bona in nave existentia 12 marchas.

Item, Joannes dictus Scoyaert et socii sui amiserunt sexdecim last allecium et quodlibet last valuit duas marchas et dimidia.

Item, Balduinus dictus Lupus amisit octo lb. in ancoris quas Anglici rapuerunt.

Item, Henricus dictus Harinc amisit quatuor lb. in ancoris.

Item, Egidius dictus de Hughevliete amisit pisces valentes 24 solidos quos acceperunt stipendiarii qui jacuerunt in ecclesia de Lisseweghe.

Item, Hugho dictus Haerscat amisit poma valentia 4 lb. parisienses.

Omnia dampna ista fuerunt facta in tempore treuge mense Octobri anno domini M^o CC^o nonagesimo septimo, somma predictorum dampnorum facta ab Anglicis pauperibus piscatoribus de Blankenberghe in Flandria apud Suin, 600 marchas esterlingorum et quinquaginta marchas sterlingorum.

Item, Anglici spoliaverunt (1).

Item, anno Domini M^o CC^o ende 92 van de scaden Hannin Gilles ende sine veynote van den Inghelschen an haringhe ende an andren goede te Jarnemude 300 lb. (2).

Item, anno domini M. CCC. ende 10 namen d'Ingelsche in Norewelle Willekin Post scip ende sine ywant ende siin ghelt dat was wert 90 lb. est. (2).

Somma van al den scaden 1700 lb. est. ende 6 lb. est. (3).

1) Laatste twee woorden doorstreept.

2) Doorstreept.

3) De drie laatste items alsook de *Somma* later bijgevoegd.